22892

PREPOROD

HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

OPIS BUKOVČEVOG ZASTORA
U HRV. ZEMALJ. KAZALIŠTU.

NAPISAO

STEPAN MILETIĆ.

22892

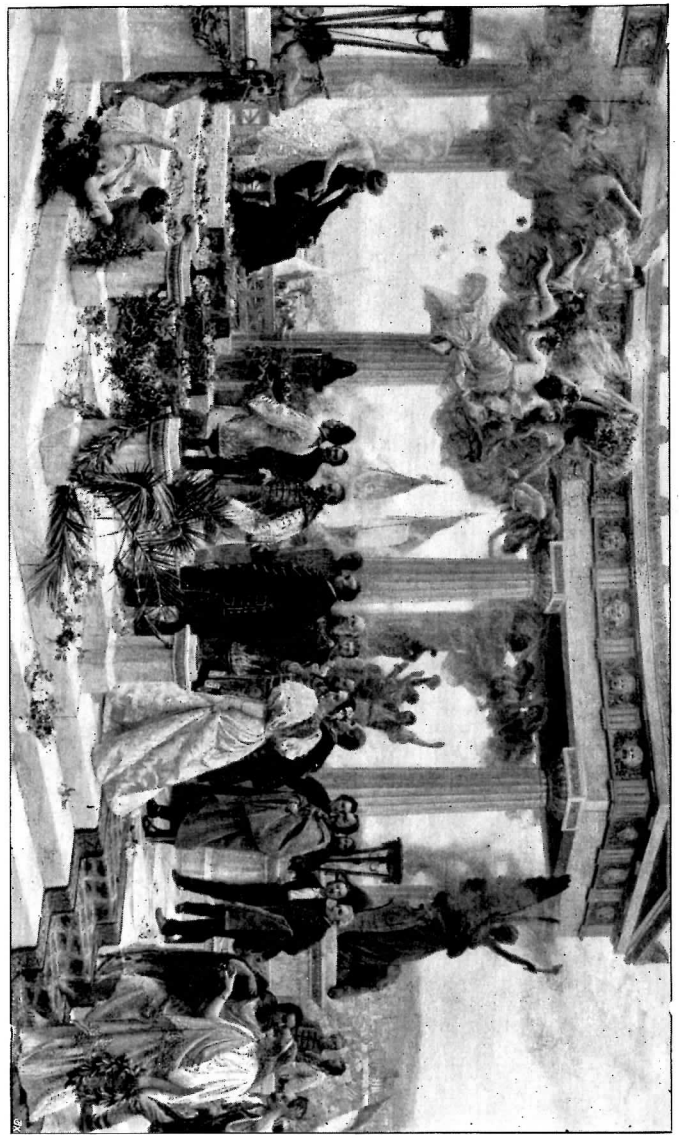

Preporod hrvatske književnosti. (Bukovčev zastor u hrv. zem. kazalištu).

PREPOROD
HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

OPIS BUKOVČEVOG ZASTORA U HRV. ZEMALJ. KAZALIŠTU.

NAPISAO
STJEPAN MILETIĆ.

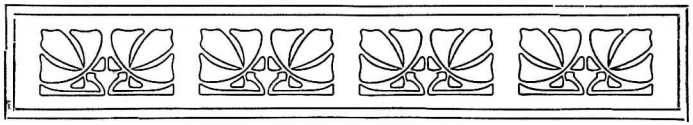

14. listopada 1895.! Koje uzbugjenje, koj ushit! Krasne li narodne slave! Iz sviju krajeva hrvatskih dolazi narod, da se pokloni vladaru i da u zajednici s njime otvori nove hramove svojoj prosvjeti!

Od toga dana prošlo je skoro deset godina. Ushit se je slegao, došli su i časovi apatije i doba potištenosti, ali ipak spomenici one slave od kamena gragjeni, stoje ponosno još i danas! Za lijepih onih jesenjih dneva krasnim je plodom dozrilo zrnce štono ga djedovi naši, dični hrvatski Iliri posijaše u tvrdo i neuzorano narodno tlo. A trebalo im je i čvrste volje i snage duha i odvažnosti srca i svete ljubavi djelotvorne, trebalo je da pomno bdiju nad tim zrncem, da ga zalijevaju i suzama i krvlju srca pak da iz njega proklije cvijet, a iz cvijeta stabljika, iz ove drvo narodno. I krasno nam je ono naraslo, jako i ponosito odoljevajući svakoj buri i nevolji! Pod širokom mu krošnjom u zadovoljstvu grije se narod kraj vrela ognjišta, a na granama njegovima pjevaju domaće ptice pje-

vice i roče se narodne vile. Mirno počivaju u svome Panteonu na Mirogoju posvećene kosti naših Preporoditelja, a tamo nad zvjezdama onkraj mržnje i zlobe raje im se duše, gledajući snagu i napredak miloga naroda i moleći se za njegovu budućnost. A kô tamjan diže se do njih zahvalnost potomstva i naša ih ljubav vjenčava uvijek zelenim lovorom, jer ti su junaci kao moderni Argonauti iznova nam natrag osvojili domovinu i posvetili rodnu grudu. I što je njihov mar na početku XIX. vijeka mukom otpočeo to im je konac stoljeća okrunio sjajnim uspjehom i u zadnjim trim dekadama njegovima vidimo eto kako se redom što darežljivošću velikog narodnog dobrotvora što mukom naroda otvaraju dveri hrvatskoga sveučilišta, akademije i konačno glumišta, kao tri bistra vrela nauke, znanosti i umjetnosti. A vile naše po tužaljci pjesnikovoj „nekad vične bosonoge trnjem ići“ ulaze sada slavodobitno u dvorove sjajne na novu službu prosvjeti i otačbini.

Proslijedimo ih i mi preko praga vilinoga hrama!

More nas svijetla oblijeva, sve se bljeska od sunca i zlata! Svud grimiz i mramor i sjaj narodnih odjela i blistavih odora, veseo žamor i ushit, radosno uzbugjenje i tihi drhtaj narodne duše!

„Anuntio vobis gaudium magnum . . .“

I tuj nam se pogled zaustavlja pred krasnom slikom . . .

Tamo gdje je zastorom odjeljen svijet pjesnikovih sanja od zbilje svakidašnje tamo na

vratima duševnoga carstva na širokoj onoj razini koja nekud izgleda kao svjetli „panache“ Talijinog hrama, kao znak po kojem prepoznajemo rod i vrijednost viteškog junaka — eto gledamo svjetle likove iz prošlosti naše, gledamo u bojama mješanim umjetničkim genijem i rodoljubnom vatrom naslikanu hvalu velikim našim djedovima, vidimo pred sobom sjajnu apoteozu Ilirstva.

Doista, ljepšim se znakom nije mogao okititi taj naš po pjesniku „hram prosvjetni u kom se služba narodnosti služi“, — a ljepšeg gesla svojemu radu od ovoga nije naći mogao, jer

„rod bo samo koji mrtve štuje
na prošlosti budućnost si snuje“.

Tuj ćemo i mi popostati, da iskažemo našim velikanima zasluženu počast da se poklonimo njihovim sjenama, et adorabimus in loco ubi steterunt pedes eorum!

U pridvorju smo prekrasnog klasičnog hrama, čiji arhitrav nose svjetli mramorni korintski stupovi. Mramorne stube vode do njega sve urešene cvijećem i sagovima i okružene kamenim oltarima oko kojih se pletu palmove grane. Iz tronoga na kraju arkade suklja dim put neba a sprijeda stoji iz bronza lijeven genij, krasna žena sa krilima, u ruci visoko držeći baklju prosvjete, uz bok joj prislonjen hrvatski grb, a do nogu znak slobode — ponosan lav. S modrog azurnog neba probija svjetlo dana u trijem a ondje gdje se najsvjetlije sakupili sunčani traci i svu oko-

linu pozlatili gledamo u grimizu odjevena sjedećega pjesnika u nošnji XVII. vijeka, koji nam i otmenim profilom i vatrom što mu sijeva iz očiju, i neprisiljenim dostojanstvenim držanjem odaje da ga taj grimiz i pravom rijesi, da je i on roda kraljevskoga, on, veliki svećenik narodne nam knjige, neumrli naš pjesnik Ivo Fran Gundulić. Gledajući to ponosno lice, ko da vidimo i sada još na njemu odsjev dubrovačke veličine i slobode, kojoj toli zanosno pjeva:

„O lijepa, o draga, o slatka slobodo
dar, u kom sva blaga višnji nam bog je dô
sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti!"

I dok zamišljeno gleda pred sebe kao u viziji, zaokružila ga četa vila i genija što kao titrajući se zlatnim zrakama, vode kolo nad njegovom glavom, vjenčajući ju lovorom i cvijećem, dok se je iza njegovih legja sagnula krasna žena, vila pjesnikova te ga cjeliva u čelo. Do nogu mu gledamo četu satirica i satira koji dodjoše iz vesele „dubrave" na njegovu slavu. A tamo iza stupova gledamo kako se na božjem suncu sjaje slavni miri dubrovački, koje čvrsti Minčeta ponosno kruni, dok im o žalove bije more, pjevajući vječitu pjesmu snage, slobode i neizmjerja. Došao narod iz Konavlja i Župe, iz Boke i Kotora i sa Korčule i od grada Zvonimirova, vedre pjesme, vesela lica, klicajući i pucajući, razvijenih barjaka, da se sve diže prašina do neba, pa i na pola zastire herme Palmotića i drugih dubrovačkih pjesnika koje su smještene u pridvorju.

A vile na nebu i narod dolje sve dalje vode svoje kolo, svedj se redaju nove pojave, a tamo na rubu ograde čak se popeše domaći naši seljaci, pak gledamo uz ličku crven kapu i uz slavonskog momka i bijelo odijelo našeg šestinskog seljaka i dobroćudno mu lice, pa kako da ga i ne sretamo ovdje kad eto vidimo tamo u daljini i zeleno Sljeme, kad vidimo tvrdi Grič i i strme tornjeve sv. Stjepana, kad se je tamo, opasan srebrnom Savom protegnuo u zelenilu ko mladi junak dični naš Zagreb-grad! Doista, rijetke li slave narodne kad eto silaze i vile i geniji s neba, a narod se prikuplja i od juga i od sjevera sa Triglava i Bojane, iz Srijema i Zagorja — a duh naš motri dva naša prosvjetna središta, dvije „Atine" naše, dva „grada slavna", Dubrovnik i Zagreb, prošlosti i budućnost, gdje su svjedoci ovomu danu! Svečani je to dan, jer ko da su zajeknule trublje Jeriha, i ko da se upališe zublje sudnjega dana, otvaraju se grobnice slavne i na svjetlo dana izlaze veliki muževi roda hrvatskoga. U povorci eto idu djedovi naši Iliri, dolaze preporoditelji da se poklone svome uzoru dubrovačkome. Onaj koji im je i na zemlji bio prvim budiocem i vodićem, on koji je kô mladi vitez zaspao u gori i snivao divan san o slobodi i jedinstvu narodnom, pak koj „kad se stane, svijet se gane, rodu nova zora svane" — on — Ljudevit Gaj, ta jutarnja ševa narodnomu danu — nosi eto lovor pred pjesnika „Osmanovog" i izkazuje mu štovanje svoje i drugova. A do njega u mislima stoji pjesnik, koji nas je

iz punog srca darivao narodnom himnom, koji ni u carskom Carigradu ni u Trapezuntu ne zaboravi svoga doma, već nam zanosno slavi „lijepu našu domovinu oj junačku zemlju milu, stare slave djedovinu“ — nezaboravni Antun Mihanović. Te svoje sinke slijedi dični starac Janko grof Drašković, plemenit rodom al još plemenitiji srcem i umom, neprolazni uzor hrvatskim velmožama! Malo podalje od ove trojice koji vode to narodno kolo, stoji plemeniti pjesnik „Teute“ i „Porina“ stvoritelj i prvi vodja hrvatskoga glumišta dr. Dimitrije Demeter, koji rodom Grk — po lijepim riječima mlagjeg mu vilin — druga — zamjeni eto slavu „Maratonskoga“ sa onom „Polja Grobničkoga“, koje mu daje da zaboravi i čar zelenih bašta Italije, i šum modre Brente i vrtove Hesperida. I sada još stoji on jak i gord medju svojim drugovima kô stoljetni hrast ispod Olimpa u čijoj sjeni pali narodni svećenik vatru slobode, a muževne crte njegove, kao da i u tom času govore, mjedene one riječi, kojima se njegovi Hrvati oslobadjaju izpod franačkoga jarma: „Sloboda ili grob, bolje mrtav nego rob!“

Kraj pjesnika davorije „Prosto zrakom ptica leti . . .“ stoji drugi bogom nadahnuti pjesnik narodni, koji nam je opjevao jade bjedne raje, stoljetnu borbu „za slobodu i krst časni“ onaj koji je sve dragulje iz dubine svoje pjesničke duše iznio na svjetlo dana, da iz njih sazda jedan jedini a neprolazni spomenik trajniji od tuča i mjeda velepjesan „Smrt Smail-Age Čengijića“, onaj koji

je nadopunio i samog pjesnika, današnjega slavljenika, pjevajući:

„Nebesa su knjige od vijeka
Gdje svojim prstom vječni piše
Neka vidi, tko ga nieka
Čijim duhom stvor saj diše“.

Jaka uspravna uzrasta, sijede brade a mladenačkih očiju u skupnom narodnom odijelu stoji tu pred nama i kralj — pjesnik — i ban — pučanin Ivan Mažuranić, a na usnama kô da mu titra blagi osmjeh i spoznaje svijeta i općega oproštenja . . . te sa zvijezdama, on vodi sada razgovore . . . .

Čedan kao i za života zaklonio se je za njim vrijedni naš pjesnik, plemeniti Stanko Vraz, taj neumorni poslovodja narodne prosvjete i u mislima u „dubravi žeravinskoj“ sklada nove „djulabije“ njima da slavi milu domovinu „mati od sokola, mati od junaka“. — On koji protiče poljanom naše lijepe knjige kao rijeka Sava, plodeći svojom ljubavlju i braću Slovence i Hrvate i Srbe, ta „iz naroda za narod“ njegova je lozinka!

I već se bliži treća grupa, predvodi ju pjesnik „Frankopana“ i „Stjepana, kralja bosanskoga“ duhoviti pjevač „vinjaga“ i vješti pogadjač „strijelica“ — Mirko Bogović. Za njim eto nam prvoga historika, tu marnu pčelu u košnici narodnoj, eto dičnog starca Ivana Kukuljevića-Saksinskoga, gdje vodi krasnu ženu mila lica, ponosnoga stasa vrane kose i vatrenih očiju plemenitu primadonu prve hrvatske opere, prvu Ljubicu u „Ljubavi i zlobi“ groficu Sidoniju Erdödy-Rubido.

Podalje od ove otmene diletantice što bi i danas još mogla da služi uzorom hrvatskim ženama, stupaju skoro bojazljivo kraj tolikih besmrtnika živuća dva umjetnika hrvatske Talije i prvi njezini svećenici, slavljeni Adam Mandrović i velika naša tragedkinja Marija-Ružička-Strozzi, on čedan i ovdje u odijelu ribarskome iz „Dubravke“ a ona kô harna Antigona, koja nosi svježe lovor-vijence, njima da vjenčava grobove velikana. Iza ovih pako smješi nam se veselo lice krčmara Grge, nezaboravnog Josipa Freudenreicha, pisca „Graničara“ i tolikih uspjelih gluma, prvaka hrv. drame u njezinim najtežim početcima, učitelja triju glumačkih generacija stvoritelja narodne naše glumačke škole...

U pozadini vidimo još gdje šetajući zelenim gajem k ovima kao u razgovoru pridolaze vrijedni Dragutin Rakovac sa Ljudevitom Vukotinovićem, učenjakom i pjesnikom.

A tko je onaj, koji skoro posve zagrnut dugom sivom vojničkom kabanicom, sam za sebe stoji podalje? Prekrstio je ruke a oči mu zamišljeno gledaju ispred sebe. Stranac je odijelom u ovoj skupini a ipak po srcu i krvi jedno s njome. Šta više, prvi je on medju prvima, premda se čedan drži po strani, ta baštinik je genijem i slavom po velikom pjesniku dubrovačkom! Snivao je dugo teški san u tudjoj zemlji kad ali ponoć prodje, a njega nješto od sna budi a to

„Žice same zaigrale
Na guslama djeda moga
Zaigrale iz tihana
Zora puca bit će dana!

a on se prene pak kad vidi gdje već „sieva od istoka, sjajna vila slavskog roda“ i on joj polazi kao „Putnik“ u susret i stupajući na sveto rodno tlo, kliče zanosno:

„Tebi opet duša diše
Tebi srce opet bije
Domovino majko sreće
K tebi opet sin se kreće
Od radosti suze lije!

I ko harni sin on služi odsad domovini, vida joj rane, briše joj suze i u radioni duha svoga brusi alem za alemom, dragulj za draguljem, njima da daruje narod i domovinu.

„I da mogu sve ta bezbrojna dobra
Što on ih po svijetu učini našem
Da mogu cvijetom da stvore se, sva bi
zemlja nam cvala“.

Da slavni to je mićenik vila, Petar Preradović taj veliki um i čisto to srce, koji je za neumornu svoju službu na oltaru domovine našao krasni izraz u evangjeoskim onim riječima: „Dom da sjaji, gorjeti je nama“.

Još vidimo u pozadini kod stupova pjesnika „kipa majke domovine“ svećenika Pavla Stosa jednog od najranijih suradnika Gajevih a uz njega poletnoga Antuna Niemčića, koji je u svetom rodoljubnom gnjevu u svojem „Grobu kaludjerovom“ sasuo tol' groznu kletvu nad glavom izdajice.

Pod kipom Hrvatske stoje pako, završujući ovo sjajno kolo dva umjetnika, prva dva svećenika one umjetnosti, koja je od uvijek bila najmilija našemu narodu ako je i kasno došla do

časti i priznanja u nas, stoje slavna dva hrvatska glazbenika. Onaj stariji koji je malko kroknuo naprijed, kao da hoće da bolje čuje narodni taj razgovor, Ferdo je Wiesner-Livadić prvi skladatelj ilirski, koji nam je uglazbio toliko narodnih pjesama i davorija, a onaj mladić što stoji sumorno do njega, naslonjen o stup, blijeda lica, sa kojega gledamo odsjev bolesti i nevolje i bolni smješak i tihu resignaciju nad narušenim idealima, ta tko ga danas ne poznaje i ne slavi? Jedva je prošlo šest godina od kako je krasni njegov „Porin“ odjeknuo u našim srcima, od kako mu posve upoznasmo pravu cijenu od kako je i on od kasnog potomstva stekao napokon zasluženu platu — ta tko se danas ne divi geniju Vatroslava Lisinskoga? Ta on je

„Guslama si narodnim sasvime
Sprovodio pjesmu nam po domu“

i „narodu je ugodio time“, a da plaće ni hvale nikada nije dočekao, teškog mu bremena za života nitko skinuo nije ta i na tom vrijednom sinu, teško se je ogriješio narod naš „s navadna nemara“

„al slava njemu uz sve jade svoje
što mu ipak vjeran ostao je!

Eto tu krasnu sliku, to kolo narodnih velikana te uzvišene prikaze gledamo pred sobom kad stupamo u dvoranu našeg Talijinog hrama. I gledajući svu tu raskoš i divotu, sav taj sjaj i svu ovu veličinu i diveći se umnim licima velikih tih muževa i svjetlim pojavama narodnih

pjesnika, rajeći si dušu i po nedoglednoj pučini našega mora i po zelenim brijegovima mlade naše prijestolnice a u duhu ponavljajući svu tu prošlu veličinu, sav taj gigantski rad narodni i prosvjetni, čitavo to neumrlo djelo što niknuvši silom božanskog genija iz čistog srca rodoljubnog i vedre duše narodne, kako da nam se ponovno ne nadimlju grudi, kako da nam jače ne zakuca srce, kako da puni svetog žara otačbeničkog ne kliknemo kraj tolikih dokaza narodne slave i moći:

„još Hrvatska propala nam nije“.

Ovom opisu bivšeg „intendanta hrvatskog zemaljskog kazališta“ dodati ćemo još što on piše o istom predmetu u svojem djelu „Hrvatsko glumište“.

„Glavni svoj umjetnički ures — veli se ondje — dobilo je naše novo glumište u krasnom Bukovčevom zastoru, koji nam predočuje kulturni pokret Ilira na temelju dubrovačkih tradicija. Ta je misao gotovo spontano niknula iz razgovora, koje u ono vrijeme skoro dnevno vodismo slavni naš pisac Ljuba Babić-Gjalski, tankoćutni naš estetik prof. Šrepel, majstor Bukovac i ja. Čim se je počelo življe raditi oko gradnje novoga hrvatskoga glumišta, bilo mi je odmah jasno da glavni zastor mora da slika koji od prvaka umjetnika naših Mašić ili Bukovac. Medjutim Nikola Mašić je u ono vrijeme i poboljevao a i inače nije se pokazivao sklonim laćati se veće kompozicije, dok se je u isto vrijeme upravo Vlaho Bukovac slavom ovjenčan vratio iz Pariza, te krasnom svojom slikom „San Gundulićev“ i sjajnim svojim portretima i u Zagrebu sva srca osvojio.

Nastojao sam dakle skloniti našu zemaljsku vladu da se slikanje glavnoga zastora povjeri g. Bukovcu, našto je već pristao i graditelj novoga kazališta g. Helmer tek je od strane vlade trebalo otkloniti više zapreka dok konačno bude zbilja taj posao povjeren domaćem našem umjetniku uz honorar od 6000 for., ali tako da glavna t. j. potpuno izradjena manja slika, koju je za tim trebalo povećano prenijeti na zastor, ostaje njegovim vlastništvom. Naš se je umetnik velikim zanosom latio svoje umjetničke zadaće. Iza oduljih debata bude napokon čitavi nacrt slike točno odredjen. Kod toga me je uvjek vodila misao, kako treba, da se na ovoj slici manifestira što življe kulturna zajednica Dubrovnika i Zagreba i što je važno da nam se pogled pase po divnom našem moru, pak da se i ovdje označi njegova pripadnost k nama.

Središte slike imao je biti Gundulić kao nosilac starije naše renesanse, okružen dubrovačkim pjesnicima, dok od drugoga kraja dolaze ilirski preporoditelji da se poklone starijemu drugu. Red pojedinih lica iz ilirske dobe označio je vrlo savjestno prof. Šrepel, te držim da nikoji izrazitiji tip nije izostao.

Umjetnik je povjereni mu posao doista prekrasno izveo, te nam život boja, naročito ono svjetlo mesto oko Gundulića te kolo vila i satirica upravo opaja oko. I lica naših ilirskih velikana krasno su karakterizovana, — a krasno je riješio i pitanje perspektive time, što je izmed Dubrovnika i Zagreba stavio grupe na-

roda, te od prašine i dima ispaljenih kubura stvorio maglu, koja dijeli tako jedan grad od drugoga.

Na žalost ova Bukovčeva slika uvećana i kraj električnog svjetla u glumištu dosta gubi od svoje svježine i snage a mnogo smeta tomu i bezbojni sivi okvir koji ju okružuje, pak tako ne postizava sav onaj čar prvotne slike, koju bi trebalo svakako što prije nabaviti za našu akademijsku sbirku".

* * *

Nakladna tvrdka Petar Nikolić ne štedeći ni muke ni troška došla je sada eto u posjed krasne i toli hvaljene ove originalne slike te ju vjerno reproduciranu u bojama stavlja na krilo hrvatskoga naroda, pak ne bi stoga smjelo da bude niti jedne narodne kuće, niti jednog hrvatskoga doma bez ove krasne slike, koja nam uz umjetničku i historijsku svoju vrijednost donasa još i vjerne portrete tolikih velikih i zaslužnih muževa našega „preporoda"!

S. M.

* * *

Slika „Preporod hrvatske književnosti" izradjena je najsavršenijim načinom pomnožavanja.

Profesor g. Bukovac potvrdio je, da je ova reprodukcija podpuni odraz svoga originala.

Duljina — ili širina — slike je 95 cm., a visina 56 cm. Okvir je tamno pozlaćen (antique); širina okvira je 13 cm.

Ciena slici je zajedno s okvirom kruna 50·— uz mjesečnu otplatu po kruna 5·— a za gotov novac 10% popusta.

Sa veleštovanjem

nakladnik i izdavač
Petar Nikolić, Zagreb.

☞ Kod naručbe valja označiti uz ime i prezime najbližu željezničku ili parobrodarsku stanicu.